

Lakner Zoltán – Kasza Gyula

A külföldi katonai missziók áttételes gazdasági hatásai

Békefenntartás és társadalmi támogatottság

A külföldi missziók társadalmi elfogadottsága a siker alapvető feltétele. Jávor (2000) szerint „Az elmúlt századok során a politika és a stratégia képes volt esetenként függetleníteni magát a társadalomtól, illetve a társadalom nagyon sok esetben – pl. az első világháború előtt – támogatta a háborút. Napjainkban a társadalom érintettsége, az elmúlt két világháború tapasztalatai és a tömeg kommunikáció által szinte mindennapi élménnyé vált borzalmak hatása miatt a társadalom kritikus, nem hajlandó feltétel nélkül támogatni a háborút. Márpedig háborút viselni – és erre az elmúlt évtizedek tapasztalatai elegendő példát hoztak – a társadalom együttműködése és támogatása nélkül nem lehet. Azokat az eseteket, amikor a társadalom megvonja támogatását a hadseregtől, és ezért a hadsereg kénytelen elhagyni a hadszínteret, a társadalom nem vereségnek, hanem „csak” a hadsereg kudarcának tekinti.”

A békefenntartó katonai tevékenységek megítélése a NATO valamennyi tagállamában erőteljesen megosztja a közvéleményt. Az ezzel kapcsolatos külföldi vitákat elemezve az állapítható meg, hogy mindkét oldalról számos érv hangzik el. A békeki-

kényszerítő/fenntartó műveletek támogatói kiemelik az alapvető emberi jogok védelmének fontosságát és a globális fenyegetettség csökkentésének jelentőségét. A külföldi műveleteket ellenzők érvei ennél azért sokszínűbbek, mert az „ellentáborban” éppúgy találhatunk kommunista és anarchista gondolkodókat, mint környezetvédő szervezeteket és radikális nacionalistákat. Hazai viszonyaink közt a külföldi missziók közvéleménnyel történő elfogadtatását tovább nehezíti, hogy a XX. századi magyar történelem egyik legtragikusabb fejezete kapcsolódik a hazánk határaitól távol (nem lehet eléggé hangsúlyozni ami egyébként nyilvánvaló: gyökeresen más kontextusban és célokért) vívott harcokhoz.

Nemeskürti István *Requiem egy hadseregért* könyvének borítóján a szerző egy térképre helyezett körzével teszi fel a ki nem mondott kérdést: *mit kerestek magyar katonák a hazájuktól több mint ezer kilométerre levő harctéren?* Az is nem kevésbé hangzatos érv, hogy amíg hazánkban is több millióra tehető a létminimum alatt élők száma, nem felesleges fényűzés-e külföldi katonai műveleteket finanszíroznunk? Ha széles körű társadalmi támogatottságot kívánunk a külföldi békefenntartó tevékenységekhez, akkor ehhez azt is be kell mutatni, hogy az ezen missziókban történő részvétel milyen lehetőségeket kínál gazdaságunk fejlődésére, végső soron a választópolgárok jólétének emelésére.

A missziós területek szempontjából a fejlesztés azért elengedhetetlen, mert a gazdaság élénkítését szolgáló lépések egyszerre szolgálják a katonai akciókban elért sikerek megtartását és kiaknázását, a társadalmi-politikai stabilizáció elérését. Wagner (2008) szerint”...a győzelem – a katonák mellett – épp tőlük, a napi egy-két dollárból élő, csontszegény afgán és pakisztáni emberektől függ. A támogatásuk nélkül nincs és nem lesz működő Afganisztán és Pakisztán”.

Gazdaságunk fő gondja: a piachiány

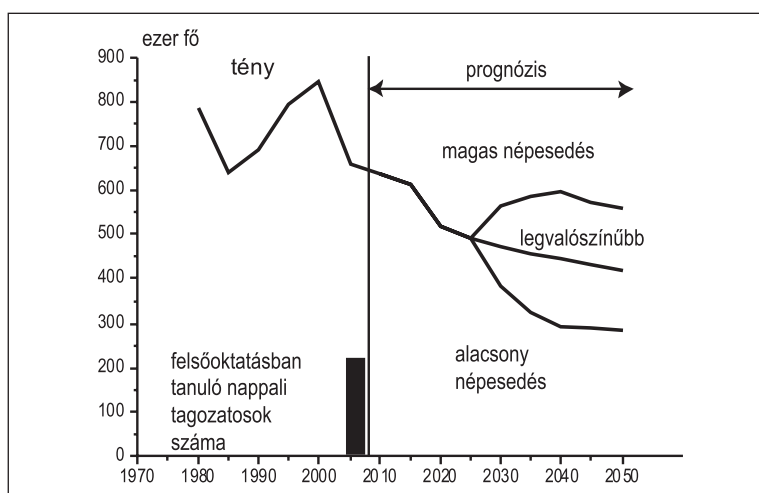
A külföldi katonai missziók áttételes gazdasági hatásainak vizsgálata előtt érdemes legalább vázlatosan elemezni, *hol is tart ma a magyar gazdaság?* A nemzetgazdaságot a második világháború végétől a rendszerváltásig eltelt évtizedeinek fejlődését döntően a mennyiségi növekedés jellemezte. Növelni az előállított mennyiséget és aztán a kor piaci viszonyai alapján biztos találunk rá vevőt. A rendszerváltás, az Európai Unióhoz történő csatlakozás, a világgazdaság liberalizálása egyértelművé tette, hogy ez a növekedési pálya nem folytatható tovább. Jelentős (többségében kihasználatlan) termelő kapacitásaink egy olyan helyzetben, amikor a globalizációból adódóan az alacsony feldolgozottsági fokú termékekre szinte biztos hogy érkezik (a miénknél olcsóbb) ajánlat, csak veszteségforrások lehetnek.

Némi leegyszerűsítéssel: a magyar gazdaság végletesen kettészakadni látszik. Az egyik oldalon vannak a multinacionális vállalatok globális stratégiájának helyi megvalósítására hivatott, nagy hatékonysággal működő, olykor jelentős innovációkat is megvalósító, de a foglalkoztatásban csak viszonylag kis szerepet játszó hazai leányvállalatok; a másik oldalon a vállalkozások száma és a foglalkoztatás alapján egyaránt kiemelkedően jelentős, de szinte állandó létbizonytalanságban vergődő, gyakran az illegális gazdasághoz kapcsolódó, azzal összejátszó kis- és középvállalkozások. Ezek valódi helyzete sokkal kedvezőtlenebb mint ahogy az a statisztikákból kitűnik,

mert jelentős részükben ugyancsak fontos az anonim külföldi tőke. Ha ez kivonul többségük összeomlik. Sajnos alig találni olyan kis-és középvállalkozást, mely jelentős innovációkkal, magas hozzáadott-értékképzéssel tartós fejlődésre volna képes. Ha megkérdezzük a vállalkozások vezetőit, mi az, ami leginkább nyomasztja őket akkor a várakozással ellentétben nem elsősorban a magas adóterhek és egyéb elvonások, hanem az értékesítési lehetőségek hiánya miatt panaszkodnak.

A magyar gazdasági fejlődés elmúlt tíz éve a hazai gazdaságtörténet egészét tekintve is kiemelkedő kereslet bővülést hozott. Az elmúlt évre azonban nyilvánvalóvá vált, hogy az eddigi fejlődési pálya lehetőségei kimerültek, a további növekedésnek sem bel-, sem külföldi forrásból nincsenek lehetőségei, ezért a belföldi piacbővülésre sok esély nem látszik. A fejlett világ – az esetek döntő hányadában – nem a mi termékeinkre vagy szolgáltatásainkra vár. A fejlődő országokban azonban esély látszik a jelentős hozzáadott-érték tartalmú termékek és szolgáltatások értékesítésére. A magas hozzáadott érték tartalmú exporttermékek (például a szellemi termékek kivitele) természetesen nem csak Magyarország számára jelent növekvő fontosságú kihívást. Érdeemes visszaidézni az EU Lisszaboni Stratégiájának sorait: „célunk, hogy a következő évtizedben az Unió a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudás alapú gazdasága legyen, mely képes a fenntartható gazdasági növekedés elérésére, több és jobb munkahely létesítésével és nagyobb társadalmi kohézióval.”

A hazai intézmény rendszer számos eleme például a közép- és felsőfokú oktatás és a kutatás jelentős hányada – a gazdaságéhoz hasonló fejlődési pályát járt be, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy a mennyiségi növekedés korszaka itt még ma is tart, holott ennek – demográfiai oldalról – semmilyen alátámasztása nincs. Bármilyen elképesztő, mégis azt látjuk, hogy még az elmúlt hónapokban is kaptak olyan intézmények fejlesztési forrásokat, ahol alig látszik esély a hallgatói létszám bővítésére és a pénzügyi egyensúly fenntartására. Az érintett szakemberek mindegyik egyet-

forrás: ENSZ Népeség-statisztikai adatbázis

<http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/wpp2006.htm>

ért abban, hogy öt-tíz éven belül az intézmények száma megfeleződik. Vita „csak” abban van, melyek maradnak életben?

A 20–24 éves korosztály tényleges és várható létszám alakulását (1980–2050) az ENSZ népesedés-statisztikai adatbázisa alapján az előző ábra mutatja.

Összefoglalva: a magyar gazdaság, oktatás, kutatás modernizációjának elemi érdeke új piacok megszerzése, az export hozzáadott-érték tartalmának növelése. Ebben alapvető szerepe lehet a fejlődő világnak. Ha viszont itt akarunk jelen lenni akkor pusztán egy-egy ajánlat elkészítése nem elég: a versenytársaknál mást és többet kell tudnunk kínálni, elengedhetetlen a helyi döntéshozókhoz történő eljutás. Ezt jól szolgálhatja az a kapcsolati háló, ismertség és ismeret, mely a békefenntartó műveletek során alakul ki.

Mit akarnak a fejlődők- és mit kínálhatunk számukra?

A Stockholmi Nemzetközi Békekutató Intézet (SIPRI) békefenntartó missziókkal kapcsolatos adatbázisát elemezve kitűnik, hogy az elmúlt évtizedekben lezajlott fegyveres konfliktusok döntő hányada fejlődő országokban zajlott, ezért –némi leegyszerűsítéssel – a vizsgálatot érdemes ezen országcsoportra szűkíteni. Ha az egyes missziós területeken végzett tevékenységet vizsgáljuk, akkor az nem egyszerűsíthető le egy-egy országra, hiszen például az Irakban vagy Afganisztánban végrehajtott terrormerényletek tettesei/áldozatai között szinte mindig található Észak-afrikaiak is.

A fejlődő országok három meghatározó ténnyel jellemezhetők:

- a mezőgazdasági termelés döntő túlsúlya a nemzetgazdaság egészében, ugyanakkor alapvető elmaradottsága;
- a humán és anyagi infrastruktúra kialakulatlansága;
- a döntési rendszer áttekinthetlensége – nehezen kiismerhető, a helyi törzsi vezetők, vallási előljárók által is erősen befolyásolt hatalmi viszonyok.

Az elmúlt évtizedekben a fejlődő országok részére nyújtott gazdasági segítségnyújtási programok számos verziójának kudarcát láthattuk. *A kudarcok okai közül az alábbi tényezők érdemelnek kiemelését:*

- a helyi társadalmak és problémáik felszínes ismerete;
- a nyelvi és kulturális különbségek jelentőségének elhanyagolása (tetszik vagy nem tudomásul kell venni, hogy a helyi döntéshozók egyéni érdekeltiségének megteremtése nélkül ebben a világban nem lehet üzleteket kötni);
- a különböző szervezetek türelmetlensége és szűklátókörűsége. Ez azt jelenti, hogy a gyakran egyoldalú pénzügyi szemlélet érvényesüléséből következően a finanszírozók többsége nagyon rövid – gyakran 1–2 éven belül megvalósuló – eredményeket remél, elfeledkezve arról, hogy az eredmény- és határidő-orientált gondolkodás elsősorban az európai és az Észak-amerikai társadalmi-üzleti kultúra sajátossága;
- továbbra is hiányzik a missziós területeken működő államközi, állami, civil szervezetek közötti munkamegosztás és összhang.

Itt azért lehet nagy jelentősége a magyar vállalkozások részvételének, mert a hazai társadalmi-gazdasági modernizáció sok tapasztalata használható fel. A történelmi megkésettésgből és elmaradottságból adódó lemaradás következtében valószínűleg

jobban megérthetjük egy-egy fejlődő ország problémáját, mint az a holland vagy francia közgazdász vagy közigazgatási szakember, akinek már a nagyapja is viszonylag kiépült piacgazdaságban nőtt fel, élvezve annak összes előnyét.

További fontos versenyelőny lehet, hogy hazánk központi fekvéséből, sokirányú külkapcsolati hálózatunkból adódóan az elmúlt évtizedekben folyamatosan lehetőség nyílt a különböző technológiai megoldások összehasonlító vizsgálatára, és – tekintve hogy a hazai ipari megoldások jelentősége – sajnos – elhanyagolható, mindez elfoglaltság nélkül tehető meg. Nyilvánvaló például, hogy egy francia szakember a Renault, egy olasz a Fiat traktorait ismeri és ajánlja, míg hazai viszonyaink között számos géprendszer kipróbálására volt mód.

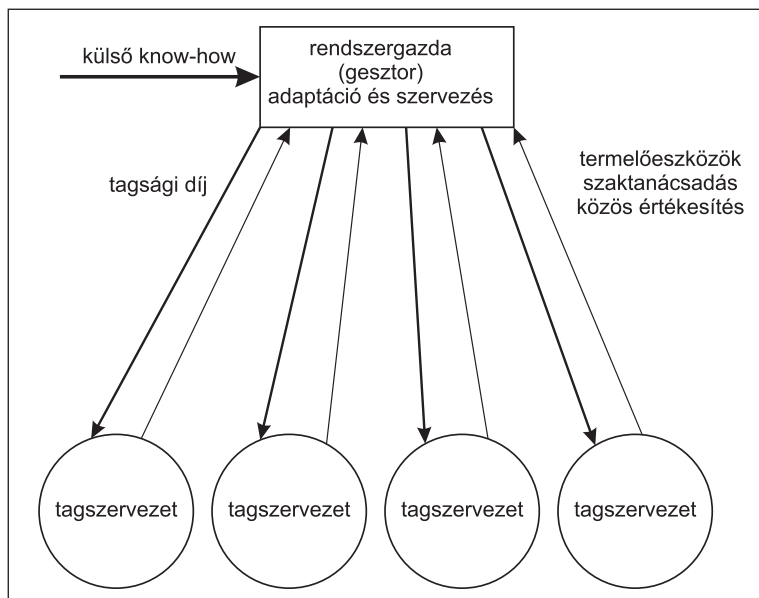
A modernizációs stratégia során alapvető kérdés annak megválaszolása, hogy ennek során milyen paradigmákat keressünk? Azt a fejlődést próbáljuk-e meg másolni, amit a fejlett országok bejártak az elmúlt 150–200 évben, vagy olyan struktúrák létrejöttét alapozzuk meg, melyek adekvát választ adnak a 21. század új kihívásaira is. Egyetlen példa: a fejlett nyugat-európai országok mezőgazdasága, hosszú és bonyolult szerves (azaz történelmileg megszakítatlan) fejlődés eredményeként jutott el mai állapotába, melyet imponáló termelési eredmények és az élőmunka rendkívül hatékony felhasználása jellemez. Ez a – döntően kisméretű családi gazdaságokra épülő – szerkezet azonban alkalmatlannak bizonyul a globális verseny kihívásaira. Végig kell gondolni: tényleg egy ilyen struktúra létrehozása adja-e majd meg a választ a fejlődő országok agrár-modernizációjának kérdéseire? Ezzel együtt az is nyilvánvaló, hogy súlyos hiba lenne az erőszakos kollektivizálás is.

A magyar mezőgazdaság is hasonló dilemmával szembesült a hatvanas években, és az akkori viszonyok között ki is alakult egy sajátos, nagyon gyors modernizációt lehetővé tevő gazdaságszervezési megoldás: a termelési rendszer. Ennek lényege, hogy a rendszer szervező (az úgynevezett gesztor) egységes „zárt” technológiát dolgoz ki, mely részben az adott területen sikeresnek bizonyult nemzetközi tapasztalatokra, részben a helyi sajátosságokra épül.

Nagyon fontos hangsúlyozni a rendszerszemléletű megközelítés gyakorlati alkalmazásának jelentőségét: itt nem egy-egy korszerű gép vagy géprendszer megvásárlásáról van szó, hanem arról, hogy a helyi természeti és emberi erőforrásokat, piaci igényeket figyelembe véve komplex biológiai, kémiai, műszaki, szervezési „megoldás-csomagot” kell létre hozni. A fejlődő világ számos modernizációs kísérletének kudarca igazolja, hogy ilyen megközelítés nélkül esély sincs a sikerre. Ha csak odáig jutunk el, hogy kiépítünk egy öntözőrendszert, de arra már nem képezünk szakembereket és ellenőrző apparátusokat, hogy az öntözőfejeket karbantartsák, ha a megtermelt termékeket nem leszünk képesek eladni – akkor ez olyan mintha semmit sem csináltunk volna. *A termelési rendszer felépítését a következő oldalon lévő ábra mutatja.*

A mezőgazdasági termelési rendszerek tipikusan olyan megoldások, melyek a magyar tapasztalatokon alapulnak, és gyors fejlődés esélyét kínálják a tag-szervezeteknek. A fejlődő világ körülményei között jelentős siker lehetőségét ígérik.

A műszaki fejlesztés taktikai kérdései között alapvető szerepet kell kapnia annak, hogy milyen technológiai szintet kívánunk elérni. Itt sem lehet eléggé hangsúlyozni a realitásérzék jelentőségét: hiába kísérreljük meg nagyon korszerű berende-

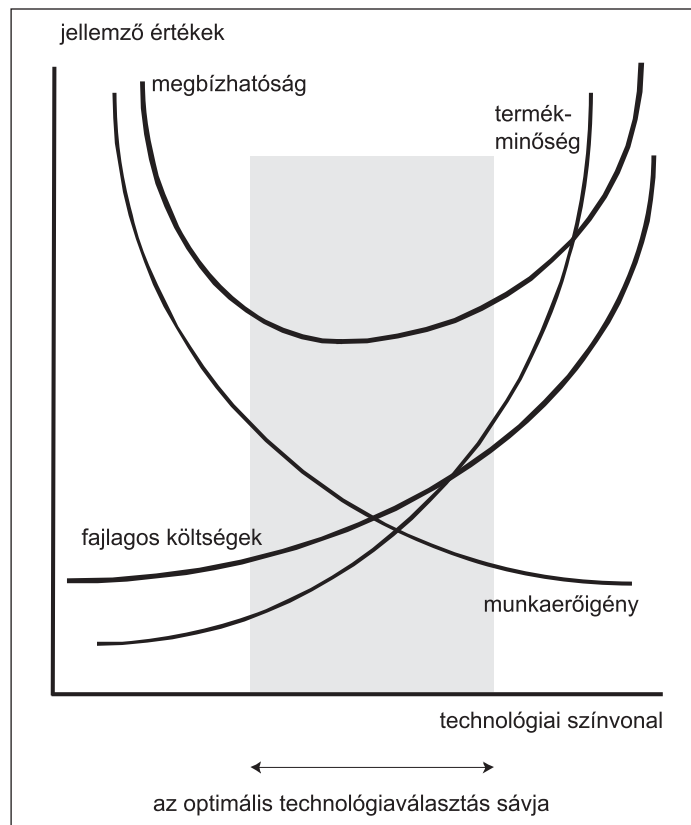
forrás: ENSZ Népeség-statisztikai adatbázis
<http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/wpp2006.htm>

zések telepítését, mégis fel kell készülnünk a kudarokra, mert a rendszer többi eleme nem képes az adott elem működéséhez szükséges feltételek biztosítására. Nyilvánvaló például, hogy a legkorszerűbb berendezések jobb minőséget és nagyobb élő munka-hatékonyságot adnak, de látni kell, hogy egy olyan területen, ahol éppen a foglalkoztatás az egyik elérendő cél, értelmes dolog-e mindenáron a termelékenység növelésére törekedni.

A fejlődő országba telepítendő technológiák optimális színvonalának meghatározásához hozandó döntések néhány összefüggését mutatja a következő ábra:

A magyar közép- és felsőoktatásban a következő évtizedekben jelentős kapacitás-felesleg alakul ki. Kézenfekvő megoldás lehetne ennek jelentős részét a fejlődő országokból érkezők képzésére fordítani. Az elképzelés gyakorlati megvalósítását azonban jelentős mértékben gátolják a Schengeni Egyezmény előírásai. Számos negatív tapasztalat igazolja ugyanis, hogy a hazánkba érkező fejlődő országbeli diákok – kihasználva az EU-tagállamok közötti szabad mozgást – Nyugat-európába mennek szerencsét próbálni.

A fejlődő országokban végzett projektek hatása nyilvánvaló módon nemcsak abban a kereslet-élénkülésben jelentkezik, mely az egyes beruházások megvalósítása során kialakul. Ennél sokkal nagyobb jelentősége van a kereslet-növekedés tovaryűrűző hatásának: egy hűtőház létesítése a szigetelőanyag gyártástól az épületgépészig nagyon sok terület számára jelent piacot. Azok a beruházások, melyeket a civil szféra a katonai műveletekkel párhuzamosan, vagy azokat követően meg tud szerezni, nagyon fontos referenciák lehetnek a későbbi megrendelések során is.

A vázolt célkitűzések elérése csakis a magán (vállalkozói) tőke és az állami források együttes bevonásával képzelhető el. Az oktatás, képzés, tanácsadás fejlesztése átfogó, állami stratégia kialakítását és megvalósítását igényli. Természeteszerű, hogy a sikerek jelentős befektetést igényelnek, melyek haszna csak hosszabb távon jelentkezik (ilyen befektetés például a helyi nyelvek elemi szintű elsajátítása). A fejlődő országokkal történő kapcsolatépítésben jelentős szerepe lehet a jól működő gazdaságdiplomácia támogatásának is. Erőfeszítéseink sikere azonban új, nyereséges piacok megszerzésének reményét csillantja fel.